

ULUSAL KÜLTÜR

Yıl 1, Sayı 1, Temmuz 1978
Üç ayda bir yayınlanır

Sahibi: Kültür Bakanlığı adına Prof. Dr. Şerafettin Turan
Sorumlu Yönetmen : Adnan Binyazar
Yazı Kurulu : Hikmet İlaydın, Adnan Binyazar
Teknik İşler : Fahri Karagözoğlu
Yönetim Yeri : Kültür Bakanlığı Tanıtma ve Yayınlar Dairesi
Ataç Sokak No. 32, Kat: 4
Tel: 25 32 60/84
Yenişehir-ANKARA

Basıldığı Yer : Ankara Üniversitesi Basımevi
Satış Yeri : Milli Eğitim Bakanlığı yayınevleri ve diğer kitapçılar
Fiyatı : 30 L.
Yıllık Abonesi : 120 L.
Öğretmen ve Öğrencilere : 80 L.
Dış Ükelere : 10 \$
Kapak : Said Maden

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Ulusal Demokratik Halkçı Kültür Siyaseti	Doç. Dr. Ahmet Taner Kışlalı ..	1
Türkiye'nin Kültür Sorunları	Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal ..	7
İslâm Felsefesinin Özellikleri	Prof. Dr. İbrahim Ağâh Çubukçu	17
Hümanist Kültür	Vedat Günyol	27
Sanatta Güzel	Doç. Dr. Akşit Göktürk	33
Aristoteles'te Mimesis (Benzetme) Kavramı ve Yansıma Kuramı Açısından Güncelliği	Doç. Dr. Bedrettin Cömert	37
Aydın Kişi ve Kültür	Doç. Dr. Sümer Gürel.....	49
İnançlarımızla Manilerimizde İmge Bütünlüğü	Yrd. Prof. Dr. Seyfi Karabaş	55
Güngör Dilmen'in Midas Üçlemesi	Prof. Dr. Sevda Şener	65
Uşaklıgil'in Öykülerinde Mutsuzluk	Hikmet Dizdaroğlu	95
Theophile Gautier'nin Constantinople'u Üzerine Bir İnceleme	Doç. Dr. Tuğrul İnal	105
Bir Töre Romanı	Mehmet Fuat Bozkurt	111

SORUNLAR VE GÖRÜŞLER

Tiyatro Bunalımında Çözüm Noktaları	Prof. Dr. Özdemir Nutku	123
Tiyatro ve Devlet	Ayşegül Yüksel	137
Dirim'in Ne Olduğunu Bilmiyoruz	Çev. Bertan Onaran	147

OLAYLAR VE DEĞİNİLER

Türk Kültür, Sanat ve Yazın Dünyasından Haberler	161
--	-----

TIYATRO VE DEVLET

“Tiyatro bir ülkenin eğitimi için en yararlı ve en etkin araçlardan biridir,” diyor ünlü İspanyol yazarı Federico Garcia Lorca; “onun yüceliğini ya da çöküşünü gösteren bir barometredir. Duyarlığı olan, oturmuş bir tiyatro, tragedyadan vodvile değin her dalıyla bir halkın duyarlığını birkaç yıl içinde değiştirebilir; buna karşılık uçmaya yaran kanatları at tırnağına dönmüş, yani soysuzlaşmış bir tiyatro bütün bir ulusu kabalaştırır ve uyuşturur.”¹ Büyük ozan bu sözleriyle her ülkeyi kendi tiyatrosunun doğrularını ve yanlışlarını değerlendirmeye çağırıyor; özellikle bizimki gibi elli yıldır tiyatro politikasını saptayamamış bir ülkenin tiyatrosuyla hesaplaşmak zamanı çoktan gelmiş de geçmekte.

Tiyatromuz adına ne yapmışız elli yıldır? Ülkeye Batı’lı anlamda tiyatroyu benimsetmeyi ilke edinmişiz; ve kurduğumuz tiyatro örgütüyle tiyatromuzun seyircisini de belirlemiştir: kentsoylu aydın. Biri İstanbul’da öteki Ankara’da iki ödenekli tiyatromuz olmuş; sonra da başlarına yerli ya da yabancı birer yönetici oturtup, “Tiyatromuzun eti sizin, kemiği bizim,” demiştir; ve demokratik düzene geçtiğimiz yılları izleyen dönemde tiyatro-devlet ilişkisini gündem dışı bırakivermişiz. Uzak görüşlü politikacılar, yöneticiler, düşünürler, sanatçılar, araştırmacılar tiyatromuzun ülke çapında yaygınlaşması, Anadolu insanının malı, anlatım aracı olabilmesi için öneri üstüne öneri yağdırmışlar; yerel tiyatrolar ve yerel tiyatro okulları kurulsun istemişler, ülke tiyatrosunun ancak ülkemiz insanının ortak duyarlığını dile getirdiği zaman kurulmuş sayılabileceğini savunmuşlar.² Bölge tiyatro-

1 Yazarın, Yerma oyununun ilk oynandığı gece sanatçılarla yaptığı konuşmadan alınmıştır. Bak. Türk Dili, sayı 178, Temmuz, 1966, s. 780.

2 Son elli yıl içinde çeşitli önerilerle bu tartışmaya katılan politikacılar, eğitimciler, yazarlar, sanatçılar, düşünürler ve incelemecilerin sayısı epeyce kabarık. Bazı görüşler için Bak. M. And: 100 Soruda Türk Tiyatrosu; Gerçek Yay., İst. 1970
Bak. M. And: 50 Yıllık Türk Tiyatrosu; İş Bankası Yay., İst. 1973.

ları yasa tasarıları hazırlanmış ve hazırlandığıyla kalmış. Halkevleri tiyatroyu ülke çapında etkin kılmak yolunda olumlu çabalar harcamış; sonra halkevleri kapatılmış. İki ödenekli tiyatromuz "taşınma suyla değirmen döndürme" çabası içinde turne üstüne turne düzenlemişler ilk iyi niyetli yıllarında; bu turneler önceleri bir ölçüde yararlı olmuş, ama hiç bir zaman yeterince örgütlenmediği için sürekli olmamış; 1950'lerde ise çeşitli zorluklar nedeniyle turneler yavaş yavaş ortadan kalkmış. Devlet Tiyatrosu Ankara'daki sahne sayısını arttırmış, bir iki büyük kentte daha devlet eliyle tiyatro kurulmuş; İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrosu aynı kentte birkaç salonda birden oyun sunmaya başlamış; ama her iki kurum da merkezden yönetildiği için tiyatro olayı hiç bir zaman özgür, denemeci, araştırmacı bir niteliğe kavuşmamış; merkeze bağlı olarak kurulan yeni tiyatrolar yine kentsoylu aydının malı olmuş.³

Kendi tiyatro kurumunu yeterli bir biçimde çalıştıramayan devlet halka yaklaşmaya, tiyatroyu halkla birlikte oluşturmaya yönelik, denemeye açık, hevesli, genç amatör topluluklara da destek olmamış. Tiyatro eylemini belediyeler düzeyinde geliştirme yoluna da gitmemiş.⁴ Ve tiyatromuz bir kaç büyük kentin "soylu" eğlencesi olarak, belirli değer ölçüleri ve sınırlı bir sanat anlayışı içinde gelişmiş; yazarını, oyuncusunu, yönetmenini, incelemecisini, eleştircisini hep kentsoylu aydınlar arasından çıkarmış. Sonuç olarak devlet eliyle sunulan tiyatro ülkemizde yalnızca bir azınlığa seslenen bir sanat tapınağı olmaktan öteye gidememiş.

Çelişkilerin Yaşandığı Bir Geçiş Dönemi: 1960'lar

1961 Anayasası'nın yarattığı göreceli özgürlük ortamı içinde toplumumuz hızlı bir değişim sürecine girdi. Ülkemiz insanının, o güne dek görmesine izin verilenden öte gerçeklere gözlerini açmaya başladığı, yeni değerleri, yeni düşünme biçimlerini benimseme yolunda karın ağırları çektiği 1960'larda tiyatromuz önemli bir geçiş dönemi yaşadı.

Bak. Ö. Nutku: *Yaşayan Tiyatro*, Çağdaş Yay. İst. 1976.

Bak. M. Sun: *Türkiye'nin Kültür, müzik, Tiyatro Sorunları*; Kültür Yay.

Bak. M. Ertuğrul: *İnsan ve Tiyatro üzerine Gördüklerim*, Yankı Yay. 1975.

Bak. R. N. Güntekin: *Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro ile İlgili Makaleleri*; Kültür Bakanlığı, Kültür Eserleri Dizisi 1976.

3 Asaf Çiğiltepe'nin, Devlet Tiyatrosu'nun Ankara'nın gecekondu semti Altındağ'da sahne açışıyla ilgili yazısı çok ilginçtir. Bak. *Altındağ'da Tiyatro*, *Vatan*, 29 Ocak 1964.

4 1930 yılında çıkan "Belediyeler Kanunu" yerel tiyatro binası yapmak ve yerel tiyatro kurmayı belediyelere "ihtiyari" bir görev olarak vermişti. Bu "ihtiyari" görev bugüne dek yalnızca İstanbul Belediyesi'nce sürekli bir biçimde yerine getirilmiştir.

Bir yandan tiyatrodaki eski değerler, eski anlayış sürdürülüyordu. Her zamanki klasik-çağdaş yabancı ve bir ölçüde yerli oyun dağarını yeni eklemelerle zenginleştiren ödenekli tiyatrolara⁵ "yıldız" oyuncu sistemine dayalı özel tiyatrolar katıldılar. 1950'lerde sayısı dördü beşi geçmeyen özel tiyatrolar bu dönemde gitgide çoğaldı. Batı ülkelerinde eğitim görmüş tiyatro sanatçıların ardarda yurda dönüşüyle "sahne olayı" büyük bir canlılık kazandı. Yıldız oyuncular, yetenekli yönetmenler birbiri üstüne gerçekleştirdikleri parlak yapımlarla kentsoylu seyirciye parlak bir tiyatro yaşamı getirdiler; ne yazık ki oyun dağarları tutarsızdı; parlak "sahne olayı"nın gözboyayıcılığından yararlanarak "kötü" oyunları da beğendiriyorlardı seyirciye. Bu tiyatrolarda pek çok yeni oyuncu yetişti; ortaya yeni genç yazarlar çıktı; bir önceki kuşağın yazarları bu dönemde yeni, önemli yapıtlar verdiler; Anadolu turneleri canlandı. Devletin tiyatro adına birşeyler yapabileceği bir dönem gibi gözüküyordu 1960'lar; özel tiyatrolara destek sağlanabilir, tiyatroyu ülke çapında yaygınlaştırma yolunda yardımları istenebilirdi. Ödenekli-ödeneksiz tiyatrolar devletin yol göstericiliğinde bir masaya oturup ülkenin tiyatro politikasını saptamak, oyun dağarlarını bu politika doğrultusunda düzenlemek yolunda çalışma yapabilirlerdi⁶; oysa devlet, değil özel tiyatrolarla ilgilenmek, kendi tiyatrosunu bile daha ileri bir örgütlemeye götürme yoluna gitmedi. (Bölge tiyatroları yasa tasarısının hazırlanıp rafa kaldırılışı da bu döneme raslar.)

Devlet Tiyatrosu, Genel Müdürü'nün sağduyusuna terkedilmişti. Ve devletin tiyatro örgütü Ankara ve İstanbul'un kalabalık caddelerinde yanyana sıralanan özel tiyatrolarla yarışmayı seçti. Yerli yazarlarımız yapıtlarının Devlet Tiyatrosu'nca doğru biçimde sahnelenmediğinden yakınadursun, çılgın bir müzikal modası sarmıştı her yanı; ve kendi bildiğini okuyan Devlet Tiyatrosu, hesabı sorulmayan bütçesinden onbinler, belki de yüzbinler harcayarak Broadway'i getiriyordu ülkemize; ve bir Noel ağacı gibi köksüz ama parıltılar içinde "ülkeme güzellik getirdim," diyordu. Özel ya da ödenekli çoğu tiyatrolar kömürlükte yitirdiği yüzüğünü, aydınlık olduğu için kapı önünde arayan Nasreddin Hoca'nın aldanışı içindeydiler. Oysa toplum 1970'lere varmıştı bile.

5 1950'lerin ortalarından son yıllara dek ödenekli tiyatrolarca sergilenen yerli oyun sayısı büyük ölçüde azalmış, sergilenenler ise üstünkörü sahnelendikleri için (bir iki oyun dışında) seyircinin ilgisini çekmemişlerdir.

6 Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1964 yılında İstanbul'da düzenlediği I. Müzik ve Sahne Sanatları Danışma Kurulu toplantısı bu alandaki tek olumlu girişim olarak kalmıştır. Bak. M. And: 100 Soruda Türk Tiyatrosu; Gerçek Yay., İST. 1970.

1960'larda düşünce ve duyarlık açısından hızlı bir değişim geçiren toplumun, Broadway müzikleriyle, bulvar güldürüleriyle sonsuza dek yetinmeyeceği kesindi. Toplum tiyatrodan gelecek yeni bir atılıma hazırıldı artık. 1960'larda tiyatromuza ilk nitel değişikliği İstanbul'da kurulan Arena Tiyatrosu ve Arena'da atılan tohumları yeşerten Ankara Sanat Tiyatrosu getirdi. Bu topluluk Türk seyircisinin tanımadığı, Batı'nın çağdaş, toplumcu yazarlarının yapıtlarını sahneye çıkardı; yazarlarımızla işbirliği yaparak başarılı yerli yapımlar sahneledi; "yıldız" oyuncu ilkesinden gitgide uzaklaşarak "takım çalışması" ilkesini benimsedi; kalabalık kadrolu, dinamik, yürekli, ama ödenekli ve kimi özel tiyatrolara oranla yoksul bir topluluktan AST; ne ki "divitinden" giysilerle de üstün düzeyde tiyatro yapılabileceğini topluma kanıtladı. AST da bir kent tiyatrosuydu; o da öteki tiyatrolar gibi kentsoylu aydına tiyatro yapıyordu; ama gerek kentteki seyircisine gerekse yaptığı uzun turnelerle ülkenin ulaşabildiği noktalarına "görkem" ya da "eğlence" değil "düşünce" taşıyordu en azından; ve yeni bir değişimin karın ağrılarını çeken toplumun önünde gidiyordu. 1970'lere yaklaşıldığında çoğu özel tiyatrolar ve ödenekli tiyatrolar toplumun gerisinde kalmışlardı. Tiyatro ortamını yavaş yavaş AST çizgisinde tiyatro eylemine giren genç topluluklar doldurmaya başladı. Böylece Türkiye'de "kadife perdeli, zengin dekor ve giysili" tiyatrolar yanında bir de "perdesiz, yalın dekor ve ucuz giysili" tiyatrolar çağı başlamıştı.

Tiyatro bu yeni kimliğiyle kısa sürede tutucu güçlerin ilgisini çekti. Toplum sorunlarını deşen ilerici oyunlar saldırılara uğramaya başladı; kimi oyunlar yasaklandı; toplumcu tiyatro topluluklarının salonları kundaklandı; topluluklar turneleri sırasında uğradıkları kimi il ve ilçelerde oyun sergileyemez oldular. Artık tiyatromuzda yasaklamaların, sorguya çekilmelerin, saldırıların sürüp gittiği yeni bir dönem başlamıştı. Tiyatro egemen güçleri "eğlendireceğine" onları "tedirgin" etmeye başlamıştı; eğitici, uyarıcı, bilinçlendirici gücünü sonunda kanıtlamıştı. Toplum ise son hızla 12 Mart'a gidiyordu.

Bocalama ve Bir Çıkış Arama Dönemi: 1970'ler

1970'ler, sınıflararası çelişkilerin gitgide keskinleştiği, öğrenci hareketlerinin, işçi eylemlerinin yoğunlaştığı, kentlere göçün hızlan-

7 1964'te İstanbul Şehir Tiyatroları'nca sergilenen Brecht'in *Sezuan'ın İyi İnsanı* oyununa yapılan saldırıyla başlayan tutucu tepkiler Ulvi Uraz Topluluğunun bir oyununun 1965'te Konya'da yasaklanmak istenmesiyle süregelmiş ve 1960'lar döneminin en parlak ilerici topluluklarından biri olan Halk Oyuncuları'nın sergiledikleri oyunların İstanbul'da ve başka kentlerde uğradığı saldırılarla doruğuna ulaşmıştır.

dığı, ekonomimizin darboğaza girdiği, yaşam pahalılığının başedilmez bir duruma geldiği, sıkıyönetimlerin, Cephe iktidarlarının birbirini izlediği bir baskı ve toplumsal huzursuzluk dönemidir. Toplumun bir önceki dönemde yaşadığı bilinçlenme süreci hızlanmış, düşünce eyleme dönüşmüş ve toplum kendini yeni bir arayışın içinde bulmuştur. Bir önceki dönemin değerlerinin kimi önemini yitirmiş, yeni değerler tartışılmaya başlanmış ve toplum geleceği adına yeni seçeneklere yönelmiştir. 1970'ler, Türk tiyatrosunun, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, politik, toplumsal bunalım doğrultusunda bocaladığı, bir önceki dönemin birikimini çelişkili yaklaşımlarla değerlendirmeye çalıştığı ve bir çeşit deneme-yanılma yöntemiyle kendisine bir çıkış aradığı dönem olarak nitelendirilebilir.

Bu dönemde "yıldız" oyuncu anlayışıyla tiyatro yapan özel topluluklarda yetişen yeni "yıldız"lar 1960'ların büyük kentlerdeki "parlak" tiyatro yaşamının 1970'lerde de süreceğine inandıklarından, bağlı oldukları topluluklardan ayrılarak zayıf kadrolarla kendi özel tiyatrolarını kurdular; ve çok kısa bir süre içinde "iflas"ın eşğine geldiler. Bunun nedenleri birkaç noktada toplanabilir:

1. Kentsoylu seyirci bir on yıl boyunca coşkuyla izlemiş olduğu hafif güldürülerden, aile dramlarından bıkmış usanmıştır.

2. Seyirci başarılı kadrolardan tiyatro izlemeye alışmıştır; bir "yıldız"ın çevresinde toplanmış amatör oyuncularını yeterli bulmaz.

3. Seyircinin, soluk soluğa yaşadığı toplumsal sorunlardan soyutlanmış bir "eğlence"ye harcayacak ne sabrı, ne zamanı ne de parası vardır; sanat düzeyi ne olursa olsun televizyonun verdikleriyle yetinmektedir.

4. Yaşam pahalılığı ile birlikte salon kiralaları, yapım masrafları ve ücretler de artmış ve patron sanatçılar bu mali yükün altından kalkamaz olmuşlardır.

Sonuç olarak, polisiye oyunlardan köy oyunlarına dek türlü çeşitli yapıtlardan oluşan tutarsız bir oyun dağarıyla tiyatro yapmakta direnen bir kaç özel tiyatro kalmıştır ülkemizde bugün.

Toplumcu çizgide tiyatro yapan topluluklar ise kendilerini başka bir yanlısın içinde bulmuşlardır; seyircinin toplumcu oyunlara gösterdiği ilgi toplumcu çizgide tiyatro yapan topluluklarda sivrilen sanatçıları kendi tiyatrolarını açmaya yüreklendirmiş, ve bu kez de ortaya bir toplumcu tiyatro bunalımı çıkmıştır. Bu zamansız bölünmeler oyuncu kadrolarını zayıflatmış, "sahne olayı"nın sanat düzeyini

inanılmaz bir oranda düşürmüştür. Her toplumcu tiyatro kendi çizgisinde yazar aramaya koyulmuş, yazar bulamayınca benimsediği düşünceleri seyirciye iletmek için slogancı tiyatroya yönelmiştir. Tiyatronun işlevini seyirciye ders belletme işlevine indirgeyen bu “asıksuratlı deneyimsiz öğretmenler” tiyatrosu ise seyirciyi tiyatrodan büsbütün uzaklaştırmış ve sahnede yalnızca kendi düşüncelerinin yansıtılmasını isteyen bir avuç seyircisiyle başbaşa kalmıştır. Doğruları “yanlış” biçimde söyleyen alelacele çırpıştırılmış oyunlar, deneyimsiz oyuncu kadroları, parasızlık ve disiplinsiz çalışma sonucu bu tiyatrolar da dağılmak zorunda kalmışlardır ya da dağılmak üzeredirler. Bugün “sanat düzeyi”ni düşürmeden ve “sahne olayı”nın kurallarına ters düşmeden toplumcu tiyatro yapmaya çalışan bir kaç topluluk kalmıştır Türkiye’de. Toplumun “düşünce”sine seslenen ve tiyatromuzun 1970’lerde doğru yönünü belirleyenler de bu topluluklar olmuştur.⁸

Devlet Tiyatrosu ise 1970’lerde gitgide çökmeye başlamıştır; yıllar yılı “tek adam”a dayalı merkezden yönetimin inatla sürdürülmesi sonucu kurum iyice yozlaşmış, kuruluş amaçlarına ters düşmeye başlamıştır. “Yazar”la işbirliğine girilmediği için yapıtlarının yanlış sahnelendiğini ileri süren kimi yerli yazarlar bir ara Devlet Tiyatrosu’na oyun vermeme kararı almışlardır; Sanatçıların özgür olmayan bir çalışma ortamında yıllar yılı emir kulu olarak görev yaptığı bu kurum dağırını 1970’ler Türk toplumunun çok gerisinde kalan oyunlarla doldurarak tiyatrodaki düşünce üretmek açısından iyice bir yoksullaştığı gibi, ortaya koyduğu yapımlarda 1950’lerde, 1960’larda ulaşmış olduğu sanat düzeyinin de çok altına düşmüştür.⁹ Daha da kötüsü Devlet Tiyatrosu bu dönemde oyun dağırının hükümetlerin suyuna gitmek amacıyla düzenlendiği izlenimini bırakan silik, kişisiz bir kurum niteliğine bürünmüştür.

Sonuç

1970’lerin sonlarına yaklaşıyoruz ve artık tiyatromuzun yanlışlarını, doğrularını kesin olarak değerlendirmek durumundayız. Ellibeş yıllık Cumhuriyet döneminde tiyatromuz “ülkenin eğitimi için etkin ve yararlı bir araç” olamamıştır. Bunun temel nedenlerini dört noktada özetleyebiliriz:

8 Toplumcu tiyatrolar 1970’lerde, kentsoylu aydın yanında, işçi seyirciye de seslenen bir tiyatroya yönelmişlerdir. Ne ki bu girişimin sonuçlarını değerlendirmek için zaman çok erkendir.

9 Bak. A. Yüksel: *Devletin Tiyatrosu I, II; Özgür İnsan*, sayı 38, Aralık 1976; sayı 39, Ocak 1977.

1. Devletin tiyatro kurumlarını Batı tiyatrosuna eğilmeye yönelten anlayışı tiyatro olayını daha ilk başta, bir kaç büyük kentten sanatçı ve seyircisinin duyarlığıyla sınırlanmış bir kısır döngü içine sokmuştur.

2. İki ödenekli tiyatromuzda da uygulanan “tek adam”lara dayalı merkezden yönetim sistemi sonucu tiyatromuzun geleceği “tek adam”ların duyarlığına bağlanmıştır. (Sonradan kurulan özel tiyatroların ezici bir çoğunluğu da tiyatro yönetiminde aynı anlayışı sürdürmüşlerdir). Oysa kentsoylu seyirci kısa bir sürede “tek adamların duyarlığının başedemeyeceği bir hızla bilinçlenmiş, “tek adam”ları gerisinde bırakmıştır.

3. Demokratik rejime geçildikten sonra hükümetlerin çoğu tiyatroyu yalnızca kentlere yaraşan bir lüks gibi görmüşler, Anadolu çapında bir tiyatro eylemine girme sorumluluğuna yan çizmişlerdir.

4. Hükümetler tiyatro topluluklarının eylemlerine kendi politikalarıyla çok çatışmadığı sürece izin vermişler, tiyatrodaki üretilen düşünce ile iktidardaki siyasi partinin görüşünün iyice çatıştığı noktada ise tiyatro sanatçısı karşısında devletin savcısını, polisini, jandarmasını bulmuştur. Oysa “düşünce”nin özgürce tartışılmadığı bir ortamda tiyatronun işlevinden söz edilemez.

Yalnızca kentsoylu aydına seslenmekle yetinen tiyatromuzun “uçmaya yarayan kanatları, at tırnağına dönüşmüş” ve tiyatro son yıllarda seslendiği seyirci kesiminin beğenisini de “kabalaştırmış ve uyuşturmuştur”. Tiyatromuzu bu sonuca götüren üç etken:

1. Devlet Tiyatrosu’nun ve çoğu özel tiyatroların “sanatla politika birbirine karıştırılmamalıdır” aldatmacası içinde ülkenin sorunlarıyla ve toplumumuzla yakından uzaktan ilgisi olmayan sanat değeri düşük oyunları peşpeşe sergilemekte direnmeleri,

2. Ödenekli tiyatroların, üstünde titizlikle düşünülmemiş ve çalışılmamış yapımları sorumsuzca birbiri ardına sıralayarak “görev yapmış” görünmeleri,

3. Kimi özel tiyatroların “ilerici tiyatro” yapmak savı ile yetersiz oyunları “müsamere” düzeyinde yapımlarla seyircinin karşısına çıkarmaları olmuştur.

Seyirciyi Yeniden Kazanmak

Bugün tiyatromuz hem kaçırdığı kentsoylu seyirciyi hem de gerçek anlamda henüz merhabalaşmadığı Anadolu seyircisini kazanmak zorundadır. Bunu başarmak için de son derece akılcı davranmak durumundadır.

Bu yolda ilk önemli girişimi İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları "merkezden yönetim"den "yerinden yönetim"e geçerek yapmıştır. İstanbul Şehir Tiyatroları'na bağlı Fatih, Harbiye, Üsküdar, Kadıköy sahneleri dört ayrı yönetici ve sanatçı kadrosuyla 1976-77 tiyatro döneminde çalışmalarına başlamış ve çoğu o güne dek ödenekli tiyatrolarımızın dağarına girmemiş toplumcu yerli ve yabancı oyunlarla kısa bir süre içinde İstanbul halkını yeniden tiyatroya çekmeyi başarmıştır (Yine Şehir Tiyatroları'na bağlı Tepebaşı Deneme Sahnesi de bu yıl eyleme geçmiştir). Şehir Tiyatroları'nın giriştiği olumlu eylemin değerlendirilmesini yapmak için zaman henüz çok erkendir; şu anda istenen bu kurumun eylemini geliştirmesi yolunda İstanbul Belediyesi'nin desteğini sürdürmesidir.

Parasal zorluklar nedeniyle tiyatro eylemini yaygınlaştıramayan özel tiyatroların ve Devlet Tiyatrosu'nun içinde buldukları çıkmazlardan kurtulmalarına yardımcı olmak ve tüm ülkeyi kapsayacak bir tiyatro politikasını saptamak yolunda devleti çok önemli görevler beklemektedir. Kültür Bakanlığı'nın son günlerde kamu oyuna yansıyan akılcı girişimleri¹⁰ devlet eliyle bu görevlerin yerine getirilebileceği inancını güçlendirmektedir.

Devletten ülke tiyatrosunun gelişimi adına beklenen girişimler iki noktada toplanabilir:

1. Benimsenmesi gereken temel ilkeler ve uzun vadeli girişimler:

- a. Bir ülkede tiyatronun varlığından söz edilebilmesi için önce tiyatronun ülke çapında yaygın olması gerektiği ilkesini benimsemek. (Bu ilke benimsenmedikçe yapılan bütün girişimler daha öncekiler gibi kısır kalacak ve ancak geçici bir süre için geçerli sayılacaktır).
- b. Tiyatronun yaygınlaşması yolunda devletin kendi bünyesindeki tiyatro eğitim ve sahne sanatları kurumlarını örgütlemesi; bir başka deyişle, yıllardır tartışması yapılan bölge tiyatroları, yerel tiyatrolar, bölge tiyatro okulları önerilerini uygulama olanağına kavuşmak için gerekli kadroların hazırlanması. Ancak bu koşul gerçekleşince Anadolu kendi tiyatro yazarını, oyuncusunu, yönetmenini, yöneticisini kendi içinden çıkar-

10 Kültür Bakanı sayın Ahmet Taner Kışlalı'nın 27 Mart 1978'de "Dünya Tiyatro Günü" nedeniyle gazetecilere verdiği demeç son derece olumlu ve umut vericidir.

bilecektir. (Bu da Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü'nü, oyunculuk eğitimi yanında, yönetmenlik, yazarlık, tiyatro eğitmenliği ve yöneticiliği alanlarında da uzman yetiştirebilecek bir yapıya kavuşturma gereğini gündeme getirmektedir).

- c. Tiyatroyu ülke çapında yaygınlaştırmak yolunda amatör tiyatro topluluklarını belediyeler eliyle desteklemek; gezici amatör tiyatroların kurulmasına, yaşamasına yardımcı olmak; amatör tiyatrolara salon ve turne olanakları sağlamak.
- d. Devletin tiyatroya ilişkin en önemli görevlerinden birinin yazarıyla, yönetmeniyle, oyuncusuyla, dekor-giysi çizeriyle Türk tiyatro sanatçısına sahip çıkmak, onu desteklemek, onu daha verimli yapıtlara yöneltmek olduğunun bilinci içinde sanatçıya, "yaratabilmesi" için gereken özgür düşünce ortamını sağlamak; bir başka deyişle, "özerk" bir tiyatro ya da sanat kurumlaşmasına gitmek.

2. Kısa vadeli girişimler:

- a. Devlet Tiyatrosu'nun "yerinden yönetim" uygulamasına geçmesini sağlayarak, Ankara'nın çeşitli semtlerindeki ve öteki kentlerdeki Devlet Tiyatrosu sahnelerinin İstanbul Şehir Tiyatroları'nın yaptığı gibi, birbirinden bağımsız olarak, seslendikleri seyircinin yapısına göre gelişmelerine olanak tanımak.
- b. Parasal güçlüklerle savaştan özel tiyatroların ülke tiyatrosu açısından olumlu çalışmalarını desteklemek; başarısını kanıtlamış özel topluluklara belirli bir ödenek ya da vergi indirimi sağlamak.
- c. İki büyük ödenekli tiyatromuzun en azından büyük kentlerde yaz turnesi yapabilmek yolunda örgütlenmesini sağlayacak girişimlerde bulunmak.
- d. Özel tiyatrolara turne kolaylıkları bir başka deyişle, ulaşım, yatacak yer ve salon olanakları sağlamak.

Önerilen kısa vadeli girişimler son on yılda tiyatrodan gitgide uzaklaşan seyircinin yeniden kazanılması ve "turne olayı"nın canlandırılması yolunda yararlar sağlayacaktır. Ne ki yoğun bir planlama

ve örgütlenme çalışması gerektiren uzun vadeli girişimler gerçekleştirilmeden Türkiye’de “duyarlığı olan, oturmuş bir tiyatro”dan söz etmek olanaksızdır. Ancak bu aşamaya varıldıktan sonra bir “ulusal tiyatro”muz olup olmadığını ya da tiyatromuzun “evrensel tiyatro”ya katkısını tartışabileceğiz.

Devletin ülke tiyatrosuna olan görevini tamamladığı noktada sorumluluğu tiyatro sanatçısıyla seyircisi yüklenecektir ve tiyatromuzun geleceğini bu birbirinden ayrılmaz iki güç saptayacaktır.